

DOI: 10.36719/AEM/2007-2020/55/120-125

Məleykəxanım Firdovsi qızı Rəhimli
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
rahimli96@inbox.ru

DÜNYADA İCBARİ SİĞORTANIN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: *sığorta, icbari sığorta, icbari tibbi sığorta*

Keywords: *insurance, compulsory insurance, compulsory medical insurance*

Ключевые слова: *страхование, обязательное страхование, обязательное медицинское страхование*

Giriş

Dövlətdəki rifah sisteminin elementlərindən biri də sığortadır. Sığorta əhali, müəssisələr arasında mənfi hadisələr baş verdikdə maliyyə amortizatoru kimi çıxış edir, cəmiyyətin, o cümlədən maliyyə qurumlarının sosial, maliyyə və iqtisadi sistemlərinin sabitliyini təmin edir.

Müasir şəraitdə dövlət sığorta siyasətinə müxtəlif iqtisadi və sosial hədəflərə çatmağı bacaran, müvafiq qanunlar qəbul edərək onların icrasına nəzarət etməklə milli sistemlərin inkişafını təmin edə bilən çox məqsədli maliyyə aləti kimi baxmaq olar.

Könüllü sığorta xidmətlərinə mövcud ödəməqabiliyyəti tələbinin aşağı olması ilə məcmu sığorta haqlarının ən böyük artımını əhalinin potensial risk qruplarının, hüquqi şəxslərin sığorta təminatını yaratmağa, habelə dəymiş ziyanı görə dövlət xərclərini əhəmiyyətli dərəcədə azaltmağa imkan verən icbari sığorta təmin edir.

İcbari sığorta formasının mövcudluğunun zəruriliyi onun böyük sosial əhəmiyyətindən irəli gəlir. İcbari sığortanın bəzi növləri ölkə əhalisinin əksəriyyətinə əlavə sosial müdafiəni təmin edən qrupa aiddir. Məsələn, bu, əmək məhsuldarlığının davamlılığını artırmaq üçün yol qəzası risklərinin həyata keçirilməsində zərərin ödənilməsinə yönəldilmiş sosial proseslərin inkişaf və tənzimlənməsində ən vacib makroiqtisadi mexanizmlərdən biri olan nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortasıdır.

Metod

Tədqiqat prosesində sistemli tədqiqat metodları, ümumiləşdirmə, müqayisə metodlarından istifadə edilmişdir. Tədqiqatın obyektini icbari sığortadır. Tədqiqatın aparılmasında yerli və xarici alimlərin dünyadakı icbari sığorta sahəsindəki tədqiqatlarından istifadə edilmişdir.

Analiz

İcbari sığorta qanuna uyğun olaraq həyata keçirilən sığortadır. Onun növləri, şərtləri və icra qaydaları yalnız müvafiq ölkə qanunları ilə müəyyən edilə bilər. İcbari sığortanın, habelə könüllü sığortanın obyektləri həyat, sağlamlıq, əmlak, mülki məsuliyyət ola bilər.

İcbari sığortanın məqsədi çox sayda fiziki və hüquqi şəxs üçün təhlükə yaradan təhlükəli risklərin maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş sığorta fondlarının formalaşdırılmasına zəmanət verməkdir.

İcbari sığorta inkişaf etməkdə olan bazarlarda tipik yola tam uyğun gələn Azərbaycan sığorta bazarının əsas inkişaf mənbəyidir. Sığorta mexanizmi, ölkədə xərclərin azaldılması, o cümlədən təbii və digər fəlakətlərin qurbanlarına dəyən zərərin ödənilməsi baxımından dövlət büdcəsinə təzyiqli səviyyəsini azaltdığı üçün ölkədə iqtisadi sabitliyin qorunması üçün vacib vasitədir (Ataşov B.X., Ələkbərov Ə.Ə., Xudiyev N.N., 2018).

İcbari sığorta həm də onun əksər növlərində sığortanın üçüncü tərəflərin xeyrinə olması ilə xarakterizə olunur. Üstəlik, bu sığorta ilə üçüncü tərəflər əslində sığortalananların hərəkətlərindən qorunur. Bu, bəlkə də ən çox görülən icbari sığortanın növlərindən biri - nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyət sığortası nümunəsində aydın görünür. Burada sığortalanan artan təhlükə mənbəyi olan nəqliyyat vasitəsinin sahibidir. Xeyir qazanan şəxs nəqliyyat vasitəsi sahibinin, yəni sığortalının özünün hərəkətləri nəticəsində baş verən nəqliyyat qəzasının qurbanıdır. Nəticədə, bütün konstruksiya sığortalılarının hərəkətlərindən təsirlənmiş şəxsə kömək məqsədi daşıyır. Buna görə, bu cür sığorta, prinsipə, sığortaçıların özləri üçün xüsusilə cəlbedici deyildir, bu onu icbari, yəni sığortalılar üçün məcburi hala gətirir.

Həm də qeyd edək ki, icbari sığorta inkişaf etmiş sığorta sistemi olan dünyanın demək olar ki, bütün ölkələrində istifadə olunur.

İcbari sığorta formasının ümumi təsnifatı aşağıdakı meyarlara uyğun aparılır: (Qrişenko N.B, 2016: s.38)

- əhalinin əhatə etməsinə görə: tam, seçmə;
- sahədən asılı olaraq: şəxsi, əmlak;
- növündən asılı olaraq: ümumi icbari sığorta, icbari dövlət sığortası;

- sığortaçılar üçün: sosial sığorta fondları, sığorta şirkətləri;
- müqavilə bağlamaq şəklində: sığortaçı ilə sığortalı arasında xüsusi sığorta müqaviləsi bağlamadan, sığorta şirkəti ilə sığorta müqaviləsi bağlamaq şəklində;
- icbari dövlət sığortasına məruz qalmış şəxslərdən asılı olaraq: dövlət qulluğunda çalışanlar üçün təsis edilmiş; mülki və hərbi obyektlərdə, ekoloji və digər fəvqəladə fəlakətlərdən radiasiya qəzalarına məruz qalan şəxslər üçün yaradılmışdır; virusologiya, tibbi, psixiatrik və digər növ yardımların göstərilməsi sahəsində tibbi və digər elmi tədqiqatlarla məşğul olanlar, habelə müxtəlif xilasedici əməliyyatlarla məşğul olanlar üçün təsis edilmiş ;
- sığorta müddəti üzrə: qısamüddətli , illik, müddətsiz;
- sığorta haqlarının ödənilməsi formasına görə: birdəfəlik haqların ödənilməsi ilə sığorta, sığorta haqlarının vaxtaşırı ödənilməsi ilə sığorta;
- müqavilədə göstərilən şəxslərin sayına görə: fərdi sığorta; kollektiv sığorta.

Yuxarıda göstərilən icbari sığorta növlərinin siyahısından belə çıxır ki, şəxsi əmlakın sığortası üzrə öhdəlik qanunla bu əmlakın sahibinə verilə bilməz.

Bir qayda olaraq, icbari sığorta sığortalıların hesabına həyata keçirilir. Bu o deməkdir ki, sığortaçı bu və ya digər şəkildə sığorta haqlarının ödənilməsi ilə bağlı xərcləri sığortalıların hesabına kompensasiya etmək hüququna malik deyildir (məsələn, sığorta olunan işçinin əmək haqqından çıxmaqla).

İstisna, sərnişinlərin icbari sığortasıdır, qanunda nəzərdə tutulmuş hallarda onların hesabına həyata keçirilə bilər.

Beləliklə, icbari sığorta, sığortalı ilə sığortaçı arasındakı münasibətlər mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq yarandıqda tərəflərin əvvəlcədən razılaşdırılmasını tələb etməyən sığorta formasıdır. İcbari sığorta növünün tətbiq olunması sferası və onun həyata keçirilməsinin hüquqi əsasları da prinsiplərə uyğun həyata keçirilir: icbari sığortanın əsas şərtləri barədə məlumatın şəffaflığı; sığortaçılar və digər şəxslər üçün sığorta müqaviləsi üzrə öhdəliklərini yerinə yetirmək üçün real imkan; sığorta müqaviləsi tərəflərinin və digər şəxslərin, o cümlədən dövlətin məsuliyyət şərtləri.

Dünya praktikasında icbari sığortanın tətbiqi üçün kifayət qədər başa düşülən meyarlar mövcuddur ki, bunlar da aşağıdakılardan ibarətdir: (Qrişenko N.B, 2016: s.46)

- 1) bu sığorta növünün yararsızlığı səbəbindən sığorta qrupları kommersiya məqsədi ilə sığorta üçün qəbul edilmədikdə;
- 2) kommersiya sığortasının dəyəri sığortalılar üçün çox yüksəkdir;
- 3) Sığortaçı sığorta hadisəsinin baş verməsinin təhlükə dərəcəsini və mümkün nəticələrini düzgün qiymətləndirmir, lakin bu cür risklərin baş verməsindən sığortanın qorunmasına ictimai ehtiyac vardır.

Sonrakı, həyata keçirilmə yolu müəyyənləşdirilir: dövlət sığortasının özü maliyyələşdirmə büdcə vəsaiti hesabına həyata keçirildikdə və sığorta siyasətinin alınması müəyyən bir fəaliyyət növünün həyata keçirilməsində və ya əmlaka sahib olmaq, istifadə etmək, sərəncam vermək üçün şərt olduqda həyata keçirilir (Anders S., 2017).

İkinci vəziyyətdə, iki növ sığorta fərqlənə bilər :

- 1) xüsusi qanunla tətbiq olunan və sığorta təşkilatı üçün xüsusi lisenziyanı tələb edən icbari ;
- 2) sığortalı üçün icbari olan icbari müqavilə . Onun şərtləri sığortaçı və sığortalanan arasındakı müqavilə ilə müəyyən edilir; sığortaçı bu tipi adi könüllü sığorta lisenziyası altında saxlayır.

İnkişaf etmiş ölkələrin xarakterik bir xüsusiyyəti icbari müqavilə sığortasının inkişafı lehinə icbari dövlət sığortasının rədd edilməsidir. Üstəlik, dövlət bunun sığorta təşkilatlarının inkişafına töhfə verdiyini güman etmir, əsas diqqəti vətəndaşların sığorta əhatəsini gücləndirməyə yönəldir (Makdonald C., 2013).

Keçid bazarlarında icbari sığorta xüsusi bir yer tutur: qapalı və ya qarışıq fəaliyyət formasından açıq formaya qədər. Bu cür bazarlara misal olaraq postsovet məkanında deyil, ötən əsrin ortalarında, bir çox ölkələrin iqtisadi və siyasi müharibədən sonrakı böhrandan çıxdığı Avropada da rast gəlmək olar (Obrien T., Markiviçz M., 2008).

Bu gün əksər ölkələrdə məsuliyyət sığortası ilə əlaqəli bir çox icbari sığortanın növləri mövcuddur.

Demək olar ki, bütün inkişaf etmiş ölkələrdə nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası, təyyarə sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası, işçinin ölümü və ya xəsarət alması halında işəgötürənin məsuliyyət sığortası və artan təhlükə mənbələri sahiblərinin məsuliyyət sığortası (gəlir baxımından) qüvvədədir. Artan təhlükənin mənbələri, məsələn, silahlardır (Qoleva E.V., 2015: s.52).

Beləliklə, təxminən iyirmi icbari sığorta növü olan Almaniyada 1934-cü ildən bəri ovçuların üçüncü şəxslərin qarşısında icbari məsuliyyət sığortası mövcuddur. Böyük Britaniya qanunu üçüncü tərəfləri minmək və təhlükəli heyvanların sahibləri üçün məsuliyyətlərini sığortalamaq öhdəliyini daşıyır. Siyahı davam etdirilə bilər (bəzi növlər ekzotik görünəcək, lakin bunların hər birinin tətbiqi dövlətlərin konstitusiyaları və ümumi mülki hüquq normaları tərəfindən məntiqə uyğundur və dəstəklənir). Qanunvericiliyimizdə üçüncü tərəflərə vurulmuş zərərin əvəzini tam ödəməyi öhdəsinə götürən eyni tələblər mövcuddur.

İcbari müqavilə sığortasının bəzi növləri üçün sığortaçı sığorta müqaviləsinin vəziyyəti barədə sığortaçının fəaliyyətinə nəzarət edən dövlət orqanlarını məlumatlandırmaq məcburiyyətindədir. Azaldılmış məbləğdə və ya natamam şərtlərdə sığorta üçün məsuliyyət sığortalanan daşıyır (Arslan Ö., 2003).

Qərb praktikasında icbari tibbi sığorta icbari və dövlət sosial sığorta sistemləri arasında aralıq yer tutur.

Fransa təcrübəsi maraqlıdır, burada icbari sığortanın ilk növü - işçilərin və kəndlilərin pensiya sığortası - 1910-cu ildə tətbiq edilmişdir. Sonra tələb olunan növlərin sayı 120-ə qədər artdı; hazırda 104 növ var. Sığortanın icbari xarakter əldə etməsi çərçivəsində hüquq mənbələri bunlardır: Sığorta Məcəlləsi, Kənd Təsərrüfatı Məcəlləsi, Tikinti Məcəlləsi, Səhiyyə Məcəlləsi, Baş Vergi Məcəlləsi, Yol Hərəkəti Məcəlləsi və s. (Bir sıra nazirlik və idarələrin qərarları daxil olmaqla).

“İcbari sığorta” adlanan Sığorta Məcəlləsinin (II cild) xüsusi hissəsində yalnız dörd növ təyin edilmişdir. Bu:

1) quru nəqliyyat vasitələrinin idarə edilməsi nəticəsində yarana biləcək zərər üçün məsuliyyət sığortası (mad. L 221.1 s.);

2) qaldırıcı maşın və mexanizmlərin istifadəsi nəticəsində yarana biləcək zərər üçün məsuliyyət sığortası (mad. L 230.1 s.);

3) tikinti layihəsinə dəymiş ziyana görə məsuliyyət sığortası (mad. L 241.1 s.);

4) ovçuların məsuliyyət sığortası (mad. L 230-1). (Zeyger S.S., 2016)

İcbari sığortanın 10 əsas istiqaməti var:

1) avtomobil sığortası;

2) nəqliyyat sığortası (yəni yük, dəniz və hava nəqliyyatı sığortası);

3) tibbi sığorta;

4) binaların və tikililərin sığortası;

5) idman, mədəniyyət, kütləvi əyləncə tədbirlərinin risklərinin sığortası;

6) təhsil, təlim və işlə əlaqəli risklərin sığortası;

7) sənaye, kənd təsərrüfatı, digər iqtisadi və maliyyə fəaliyyətlərinin risklərinin sığortası;

8) müxtəlif növ peşə məsuliyyətinin sığortası;

9) ayrı-ayrı fərdlərin sığortası;

10) müəyyən növ maddi obyektlərin sığortası.

İcbari sığortanın 104 növündən:

- 84 növ yalnız müxtəlif məsuliyyət növlərinin sığortasına aiddir;

- 6 növ eyni zamanda sığortalıya maddi ziyan vurma riskini və onun üçüncü şəxslər qarşısında məsuliyyətini əhatə edir;

- 8 növ müxtəlif növ əmlakın sığortasına aiddir;

- 6 növ müəyyən şəxslərin həyat və sağlamlıq sığortasına aiddir.

1979-cu ilin yanvarında Fransa qanunverici bir çox dövlət üçün bir modelə çevrilən bir tikinti layihəsi üçün icbari məsuliyyət sığortasını tətbiq etdi. Bu növ podratçının (inşaatçılar, o cümlədən subpodratçılar, dizaynerlər, məsləhətçilər, hazırlayanlar, material və komponentlər tədarükçüləri, habelə texniki müfəttişlər) tikinti sifarişçisi qarşısında obyektin təhvil verildiyi gündən etibarən 10 il ərzində inşaatın dayanıqlığının (sabitliyinin) mümkün pozulmasına görə məsuliyyəti əhatə edir. Sığorta müddətinin uzunluğu bu sığorta növünə - “Desennal” (onillik) adını verdi (Hudson D., Brunsman J., 2017).

Podratçı ilə müqavilənin mövcudluğu və qanunun tələblərinə uyğunluğu üzərində nəzarət, inşaat icazəsi almaq üçün podratçının sənədlər paketinə baxarkən Fransanın müvafiq şöbəsinin rəhbərliyinə həvalə olunur.

Qeyd etmək lazımdır ki, müəssisə, təşkilatın yaşamasını təmin edən və vətəndaşlar üçün layiqli həyat səviyyəsini qorumağın yeganə mümkün forması, iqtisadi göstəricilərimiz üçün çalışdığımız əksər ölkələrin qanunvericisidir.

Bizim üçün ən yaxın nümunələr postsovet məkanının ölkələridir.

Ukraynada 42 icbari sığorta növü tətbiq edilmişdir. Bunların yarısından çoxu-məsuliyyət sığortasıdır. Bunların arasında:

- nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyət sığortası;

- iqtisadi obyektlərin ekoloji və sanitariya-epidemioloji qəzalara səbəb ola biləcəyi yanğın və partlayış təhlükəsi obyektləri və obyektləri daxil olmaqla yanğın və qəzalar nəticəsində yarana biləcək zərərə görə sahibkarlıq subyektlərinin mülki məsuliyyətinin sığortası ;

- əgər belə bir razılaşma ilə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, məhsulların paylanması haqqında saziş əsasında investorların məsuliyyət sığortası, o cümlədən ətraf mühitə, insan sağlamlığına vurulan zərər;

- Ukraynanın Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi siyahıya görə, fəaliyyəti üçüncü tərəflərə zərər verə biləcək şəxslərin peşə məsuliyyətinin sığortası;

- turizm subyektlərinin turistin həyatına və ya sağlamlığına və ya əmlakına dəyən ziyana görə məsuliyyət sığortası;

- heyvan məhsulları, baytarlıq dərmanları, maddələr üçüncü şəxslərə dəymiş ziyana görə məsuliyyət sığortası;

- əmlakı idarə edən şəxsin bu əmlakın idarə edilməsindəki itkilərə görə maliyyə məsuliyyətinin sığortası;

- Ukraynanın Qanununa uyğun olaraq “Mənzil tikintisi və daşınmaz əmlak əməliyyatlarında maliyyə-kredit mexanizmləri və əmlakın idarə edilməsi haqqında” qanuna uyğun olaraq istehsalçının üçüncü şəxslərin qarşısında məsuliyyət sığortası. (Bakirov A.F., 2016)

Mövcud qanunvericilikdə icbari tibbi sığorta, nəqliyyat qəzalarından fərdi sığorta, mülki aviasiya obyektlərinin sığortası, su nəqliyyatı vasitələrinin sığortası, əkinçilik və çoxillik bitkilərin dövlət kənd təsərrüfatı müəssisələri, taxıl bitkiləri və şəkər çuğunduru, bütün mülkiyyət formalı kənd təsərrüfatı müəssisələri tərəfindən sığortalanması, maliyyə sığortası nəzərdə tutulur. Elektrik enerjisi ötürücülərinin elektrik xətlərinin və konvertor cihazlarının təbii fəlakətlər və ya texnogen fəlakətlər nəticəsində və üçüncü şəxslərin qanunsuz hərəkətlərindən sığortalanması qanunla tənzimlənir; ipoteka predmetinin təsadüfən məhv edilməsi, təsadüfən zərər və ya pisləşmə riskindən sığortası; əmlakın idarə edilməsi nəticəsində əldə edilmiş əmlakın ölüm və ya ziyan riskindən sığortası.

Bundan əlavə, ipoteka krediti müqavilələri və ipoteka sertifikatları üzrə ödəmələrin alınmaması, vaxtında alınmaması maliyyə risklərinin sığortası, “Maliyyə kredit mexanizmləri və əmlakın idarə edilməsi haqqında” Ukrayna Qanununa uyğun olaraq inşaatçı tərəfindən tikinti-quraşdırma işlərinin sığortası, mənzil tikintisi və daşınmaz əmlak əməliyyatlarında”, güzəşt verilmiş əmlakın sığortası və s.normativ olaraq müəyyən edilmişdir.

Ukraynanın Nazirlər Kabineti icbari sığortanın proseduru və qaydalarını, standart müqavilənin formasını, icbari sığortanın lisenziyalaşdırılması üçün xüsusi şərtləri, sığorta məbləğlərinin və sığorta tariflərinin maksimum miqdarını və ya aktuar hesablamaların metodikasını müəyyən edir. Bəzi icbari sığorta növləri üçün qanunda sığortaçılar tərəfindən mərkəzləşdirilmiş sığorta ehtiyat fondlarının və fondun idarəetmə orqanlarının yaradılması nəzərdə tutulur. Vəsaitlər haqqında qaydalar müvafiq səlahiyyətli orqan tərəfindən təsdiq edilir.

Qazaxıstan Respublikasında 10 icbari sığorta növü mövcuddur. Onlardan 7-si mülki-hüquqi məsuliyyət ilə əlaqədardır:

- 1) nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki-hüquqi məsuliyyət sığortası;
- 2) daşıyıcının sərnişinlər qarşısında mülki-hüquqi məsuliyyət sığortası;
- 3) Tur operatorunun və turizm agentinin mülki-hüquqi məsuliyyət sığortası ;
- 4) fərdi notariusların mülki-hüquqi məsuliyyət sığortası;
- 5) audit təşkilatlarının audit xidmətlərinin mülki-hüquqi məsuliyyət sığortası;
- 6) işəgötürənin mülki-hüquqi məsuliyyət sığortası;
- 7) fəaliyyəti üçüncü şəxslərə zərər vurma təhlükəsi ilə əlaqəli olan obyektlərin sahiblərinin mülki-hüquqi məsuliyyət sığortası (Kuzneçova İ.A., 2017).

Bunlara əlavə olaraq məhsul istehsalında sığorta, ekoloji sığorta, icbari sosial sığorta icbari sığortaya daxildir.

Sığorta Ödənişlərinə Zəmanət Fondu Səhmdar Cəmiyyətinin iştirakçıları nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortasını təmin edən 30 sığorta şirkəti və sərnişinlərin sərnişinləri qarşısında sərnişin sığortasını sığorta edən 25 sığorta təşkilatıdır .

Belarus Respublikasında səkkiz icbari sığorta növü tətbiq edilmişdir:

- 1) vətəndaşlara məxsus binaların icbari sığortası;
- 2) nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası;
- 3) daşıyıcının sərnişinlər qarşısında mülki məsuliyyətinin icbari sığortası;
- 4) Belarus Respublikasında müvəqqəti yaşayan və ya müvəqqəti yaşayan xarici vətəndaşların və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin icbari tibbi sığortası;
- 5) paylaşılan tikinti obyektlərinin yaradılması müqavilələri üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməməsinə görə icbari məsuliyyət sığortası;
- 6) daşınmaz əmlak fəaliyyəti ilə məşğul olan kommersiya təşkilatlarının onun icrası ilə əlaqədar ziyana görə icbari sığortası ;
- 7) istehsalatda bədbəxt hadisələrdən və peşə xəstəliklərindən icbari sığorta;
- 8) icbari dövlət sığortası (qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müvafiq büdcə hesabına vətəndaşların həyatını, sağlamlığını və (və ya) əmlakını icbari sığorta) (Qrişenko N.B., 2016).

2008-ci ildə doqquzuncu növ tətbiq edildi - təsərrüfat heyvanlarının sığortası.

İcbari sığorta, nizamnamə kapitalında səhmlərin (adi (adi) və ya digər səsvermə paylarının) 50% -dən çoxu Belarus Respublikası və (və ya) inzibati-ərazi vahidlərinə məxsus olan dövlət sığorta təşkilatları və (və ya) sığorta təşkilatları tərəfindən həyata keçirilir.

Həyat sığortası ilə əlaqədar sığorta növləri, dövlət sığorta təşkilatları ilə sığorta müqavilələri bağlandığı təqdirdə icbari sığorta növləri üçün sığorta ödənişlərinə dövlət zəmanət verir.

İcbari sığorta növləri üçün sığorta dərəcəsi və ya sığorta haqqı Belarus Respublikasının Prezidenti tərəfindən müəyyən edilir.

Hazırda Çində aşağıdakı sığorta növləri icbaridir: səyahət sığortası; bədbəxt hadisələrdə inşaatçıların sığortası; mədənçilər; hava nəqliyyatı obyektlərində üçüncü şəxslərin məsuliyyəti; sərnəşin avtonəqliyyat vasitələrinin məsuliyyəti; təhlükəli yüklərin yol daşıyıcılarının məsuliyyəti; nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin icbari məsuliyyət sığortası; dəniz nəqliyyatının ətraf mühitin çirklənməsi üçün məsuliyyət; icbari sosial sığorta, bunlara aşağıdakılar daxildir: baza pensiya sığortası; baza tibbi təhsil; istehsalat xəsarətlərindən həyat sığortası; işsizlikdən sığorta; doğuş sığortası (Makgregor S., 2014).

Bundan əlavə, bir sıra vilayət və şəhərlərdə yerli icbari sığorta, məsələn, yangından mühafizə tətbiq edilə bilər.

Çində könüllü sığorta seqmenti 3 qrupa bölünür:

- həyat sığortası (birbaşa həyat sığortası, bədbəxt hadisələrdən və sağlamlıqdan);
- əmlak sığortası (maddi aktivlərin itirilməsi və ya itirilməsindən, məsuliyyət, icbari sığortanın sığortası və s.),
- təkrarsığorta.

İspaniyada sığorta sistemi olduqca çox yönlüdür, bununla yanaşı, müxtəlif vəziyyətləri, obyektləri və s. əhatə edən icbari və könüllü sığorta təmin edir. İspaniya icbari sığorta növlərinin sayına görə liderdir, onlardan təxminən 300-ü ölkədə mövcuddur (Kess S., Grimaldi R., J.Revels, 2017).

İspaniyada icbari sığortaya aşağıdakı sığorta növləri daxildir:

- sosial sığorta;
- sürücülərin mülki məsuliyyəti;
- ipoteka krediti ilə əlaqəli daşınmaz əmlak;
- vəkillərin, həkimlərin və s. mülki məsuliyyət;
- üçüncü şəxslərə zərər vuran nəqliyyat vasitələri;
- su gəmisini idarə etmək üçün mülki məsuliyyət;
- iş (məsələn, yeni tikililərin inşasında və ya ekoloji cəhətdən təhlükəli istehsalda: tikinti yeni bir tikinti istehsalçısının sığortası, ətraf mühitin mümkün çirklənməsinin sığortası və s.).

Beləliklə ki, xarici ölkələrin icbari sığortası ümumilikdə sosial sığorta növlərindən ibarətdir.

Beynəlxalq təcrübənin ümumiləşdirilməsi gözlənilməz bir nəticəyə gətirib çıxarır: icbari sığorta növlərinin artması qorxusu puçdur. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr sığorta səviyyəsinin yüksək səviyyədə olması ilə xarakterizə olunur və bu və ya digər formada sığortaya məcbur etmək yolu ilə vətəndaşların maliyyə sabitliyini təmin etməkdən çəkinmirlər. Bu baxımdan, sığorta təşkilatlarının ümumi portfelində icbari növlərə görə mükafatların böyük həcmi əhalinin aşağı sığorta mədəniyyətinə bağlı deyil, ölkə əhalisinin icbari növlərinin kütləvi şəkildə əhatə olunması ilə əlaqədardır.

Nəticə və təkliflər

İcbari sığorta formasının mövcudluğunun zəruriliyi onun böyük sosial əhəmiyyətindən irəli gəlir. İcbari sığortanın bəzi növləri ölkə əhalisinin əksəriyyətinə əlavə sosial müdafiəni təmin edən qrupa aiddir. Məsələn, bu, əmək istehsalının davamlılığını artırmaq məqsədi ilə yol qəzası risklərinin həyata keçirilməsində zərərin ödənilməsinə yönəlmiş sosial proseslərin inkişafı və tənzimlənməsində ən vacib makroiqtisadi mexanizmlərdən biri olan nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortasıdır.

Belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, icbari sığorta bütün dövlətlər üçün vacib olan sosial sahədir. Dövlətin təsiri mövcud icbari sığortanın növlərini rasionallaşdırmağa və mövcud sosial-iqtisadi vəziyyəti (təhlükəli obyektləri işləyən təşkilatların icbari məsuliyyət sığortası) tətbiq etməyə ehtiyacı olan yeni qanun layihələrini hazırlamağa yönəldilməlidir.

Qeyd etmək istərdim ki, icbari sığortanın dünya təcrübəsinin öyrənilməsi və yeni növünün tətbiqi mürəkkəb bir prosesdir, bütün nəticələrini 100% dəqiqliklə əvvəlcədən proqnozlaşdırmaq mümkün deyil. Eyni zamanda, proqnozlardakı səhvlər sosial çevrilişə çevrilə bilər. Buna görə, qanunun tətbiq edilməsindən əvvəl bir neçə ildir ayrı bir bölgədə sınaqda fayda var.

Ümumiyyətlə, icbari sığorta vətəndaşların hüquq və mənafelərinin qorunmasına çox diqqət yetirilən inkişaf etmiş dövlətin ayrılmaz hissəsidir.

Ədəbiyyat

1. Ataşov B.X., Ələkbərov Ə.Ə., Xudiyev N.N. (2018) “Sığorta işi”, Bakı, “Kooperasiya nəşriyyatı”, 416 səh.
2. Бакиров, А.Ф. (2016) “Формирование и развитие рынка страховых услуг” Москва, “Финансы и статистика”, - 692 с.
3. Грищенко, Н.Б. (2016) “Основы страховой деятельности” Москва, “Финансы и статистика”, - 352 с.
4. Кузнецова, И.А. (2017) “Страхование жизни и имущества граждан” Москва, “Дашков и К°”, - 580 с.

5. Anders, S.B. (2017). Insureon and Landy insurance. *The CPA Journal* (March): 74-75. (Small business insurance for accounting and financial professionals).
6. Hudson, D. and J.Brunsmann (2017). What CPAs need to know about cyber insurance. *The CPA Journal* (March): 22-29
7. Kess, S., J.R. Grimaldi and J.A. J.Revels (2017). Covering risks through property/casualty insurance. *The CPA Journal* (September): 66-70.
8. McDonald, C. (2013). Buying property insurance in stormy times. *CFO* (April): 48-52.
9. McGregor, S. (2014). Product costs: Application in an insurance company. *IMA Educational Case Journal* 7(3): 1-17.
10. O'Brien, T. and M. Markiewicz (2008). Property and casualty insurance solutions for entity owners. *The CPA Journal* (June): 44-47.
11. Zeiger, S. S. (2016). Using the wealth gradient in mortality for better policy performance. *The CPA Journal* (September): 60-63. (Life insurance).
12. (September): 60-63. (Life insurance).

Basic Characteristics of Compulsory Insurance in the World

Summary

Compulsory insurance as a form of insurance organization has such an important feature as universality. It allows the insurance industry to potentially include all entities with certain insurance needs, although the entity does not need to be aware of insurance interests.

Compulsory insurance reflects the public (national) need for insurance. This is true for victims of traffic accidents, accidents at a nuclear facility, natural disasters, and so on. Full and timely financial assistance may be needed to address the consequences. For these purposes, the state establishes by law compulsory insurance (for example, the liability of enterprises - a source of increased danger to third parties, as well as damage to the environment). However, compulsory insurance in one form or another is available in all insurance markets.

Quite clear criteria have been developed for the application of compulsory insurance in world practice. If a certain group of risks is not accepted by insurers for commercial purposes due to innocence, or the cost of commercial insurance is too high for the insured, or the insurer does not assess the degree of danger and possible consequences of the insured event and there is a public need to insure such risks.

Основные особенности обязательного страхования в мире

Резюме

Обязательное страхование как форма страховой организации имеет такую важную особенность, как универсальность. Это позволяет страховой отрасли потенциально включать в себя все организации с определенными страховыми потребностями, хотя организация не должна знать о страховых интересах.

Обязательное страхование отражает общественную (национальную) потребность в страховании. Это касается жертв дорожно-транспортных происшествий, аварий на ядерном объекте, стихийных бедствий и так далее. Для устранения последствий может потребоваться полная и своевременная финансовая помощь. Для этих целей государство устанавливает законом обязательное страхование (например, ответственность предприятий - источник повышенной опасности для третьих лиц, а также нанесения ущерба окружающей среде). Однако в той или иной форме обязательное страхование доступно абсолютно на всех страховых рынках.

Для применения обязательного страхования в мировой практике разработаны достаточно четкие критерии. Если определенная группа рисков не принята страховщиками в коммерческих целях из-за невиновности, или стоимость коммерческого страхования слишком высока для застрахованного, или страховщик не оценивает степень опасности и возможные последствия страхового случая, и существует общественная необходимость застраховать такие риски.

Rəyçi: h.f.d. M.Abbasbəyli

Göndərilib: 22.06.2020

Qəbul edilib: 23.06.2020